

(ב) הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהִים³ וּמַעֲשֵׂה דַמְתַּכְּלִין⁵ בְּשִׁמְיָא מִשְׁתַּעִין יִקְרָא דֵי יַעֲבֹדֵי יְדוּי מַחוּזִין יְדִיו מְגִיד הֶרְקִיעַ⁴:
דמדיקין⁶ באוירא⁷:

השמים מספרים כבוד אל – המשורר עצמו פירש את הדבר, "אין אומר ואין דברים" אין מדברים עם הזכויות אלא מתוך שכל הארץ יאל קום ומאירים לזכרו מתוך כך מספרים הזכויות כבוד אל ומודים ומזכרין על המאורות. ומעשה ידיו מגיד הרקיע – הכוכבים ואת המזלות שהם מעשה ידיו של הקב"ה אשר הם שם כמו שנאמר ויתן אותם חלשים כרקיע השמים (בראשית א') ומסם מגידים כבודו:

– מאיר הג"ך –

¹ מדרש תהלים ד: למנצח למי שהוא נאה לנצח, למי שנצחו נצח נצחים. דבר אחר למנצח, למי שמנוצח מבריותיו. מלך בשר ודם מנצחים אותו כועס, אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח, שנאמר (תהלים קו כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו.

² עי' עזרא ג ח וצ"ע פירוש המילה. (עי' רש"י חבקוק ג ט).

³ עי' מדרש תהלים: השמים מספרים. זה שאמר הכתוב (משלי טז ד) כל פעל ה' למענהו, לקילוסו, כמה דאמר (תהלים קמז ז) ענו לה' בתודה. דבר אחר, לעדותו, כענין שנאמר (שמות כ יג) לא תענה ברעך עד שקר. וכתוב (תהלים קכב ח) למען אחי ורעי. רבי אביהו אמר, שני דברים אין אומות העכו"ם כופרין בהן, על הקב"ה, שברא את העולם לששת ימים. ושהוא מחיה את המתים. כיצד, אדם הולך ומעלה בזכורו כל ימות השבת והוא עולה, ובשבת אינו עולה. והבהמה, אפילו בחול אינה עולה. לפי שאינה חיה לעתיד לבוא. הוי, כל פעל ה', לעדותו. דבר אחר כל פעל ה', לקילוסו. שהכל מקלסין אותו על פעולתו ועל מעשהו, וכל מעשיו מקלסין אותו. רבי ברכיה בשם רבי שמעון אומר, מי שאין לו ראש בפני הבריות יש לו ראש לפני הקב"ה. שנאמר (משלי ח, כו) וראש עפרות תבל וכו' שמים מנין, שנאמר, השמים מספרים כבוד אל. זה שאמר הכתוב (איוב לז, כ) היסופר לו כי אדבר. רבי אבהו אמר, אם מבקש אדם לומר שבחו של הקב"ה יותר מדאי, מתבלע מן העולם. שכן דוד אמר (תהלים קו, ב) מי ימלא גבורות ה'. וכו' אמרו לו, אף אנו מקלסין, השמים מספרים כבוד אל. משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו מדינות הרבה והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך זהב יש למלך, כך וכך אבנים טובות ועבדים ושפחות יש למלך, והיה שם פקח אחד, אמר להן, מנין אתם יודעים ואתם רחוקים ממנו, אלא מדינה שהוא דר בה היא נאה לומר עשרו ושבחו של מלך שהיא יודעת כבודו. כך אמר דוד, כל הארץ וכל אשר יש בה אינן יכולין לומר שבחו של הקדוש ברוך הוא. ומי יכול לומר. השמים מספרים כבוד אל. דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. זה שאמר הכתוב (איוב לח, לז) מי יספר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישכיב. א"ר שמואל בר אבא, מכיר אני חוצות הרקיע כשם שאני מכיר חוצות נהרדעא. וכי שמואל עלה לרקיע. אלא, על ידי שיגע בחכמתה של תורה למד מתוכה מה שיש בשחקים. וכו' דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. אמר רבי יעקב בר זבדי, זה שאמר הכתוב (שם קטז, יב) מה אשיב לה' כל תגמולהי עלי. אמר רבי שמואל בר נחמן, ארבעה מזמורות שהיה אדם צריך לאמרן כללן במזמור חמישי?? דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. משל לגבור שנכנס במדינה, ולא היו יודעין מה כחו. אמר להן פקח אחד, מאבנא דהוא מתעשש אתון יודעין מה כחו. כך מהשמים אנו למידין כחו של הקב"ה. אמר ר"י, לפי שהוא אומר (ירמיה כג, כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. יכול שכבודו מלא עליונים ותחתונים, והלא כבר נאמר (תהלים ח, ד) כי אראה שמך מעשה אצבעותיך. אין בהן אלא כדי אצבעו של הקב"ה. משל למלך שפירס וילון על פתח פלטיין שלו. אמר המלך, כל מי שהוא חכם יאמר מה השמלה הזאת, וכל מי שהוא עשיר, יעשה כמותה, וכל מי שהוא גבור, יגע בה. כך הקב"ה, מתח השמים כדוק הזה של עין, שנאמר (ישעיה מ, כב) הנוטה כדוק שמים. אלא שפירסו כמין וילון. הקב"ה אמר, כל מי שהוא חכם יאמר מה שלמה הזאת, וכל מי שהוא גבור, יגע בה. אמר רבי פינחס, ממה שהשמים מורידין והארץ מגדלת, הבריות מקלסין להקב"ה. לפיכך, השמים מספרים כבוד אל.

⁴ עי' מדרש תהלים: ומעשה ידיו מגיד הרקיע. כשישראל חוטאין מה כתיב (איוב כ כז) יגלו שמים עונו. כשהם זוכים מה כתיב (דברים כח, יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. עי' כתובות ה ע"א: ומעשה ידיו מגיד הרקיע הכי קאמר מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר.

⁵ שמפסיקים?

⁶ ?

⁷ באויר

תהלים

(ג) יוֹם לַיּוֹם יִבִּיעַ אָמַר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יַחְוֶה יוֹמָא לְיוֹמָא מוֹסִיף וּמִבִּיעַ מִימְרָא⁹ וְלַיְלָה לְלַיְלָה פְתִית דְּעֵת⁸:
ומחוי מנדעא¹⁰:

יום ליום יביע אומר – מעשה בראשית מתחדש מיום אל יום לערב חמה שוקע' וזרחת לבקר ומתוך כך יביעו הזכיות אמרי שבת על ידי הימי' והלילות שמורים את הזכיות לקלם ולהודות מנחם פתר יביע לשון מעין נובע. יחזה – לשון הגדה:

(ד) אֵין אָמַר וְאֵין דְּבָרִים¹¹ בְּלִי נְשָׁמַע לִית מִימַר דְּתוֹרַעֲמַתָּא¹² וְלִית מְלִי דְשְׁגוּשָׂא¹³ דְּלֵא מִשְׁתַּמַּע קְלָהוֹן:
קוֹלָם:
14

(ה) בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹנָם¹⁵ וּבְקִצָּה תֵבֵל לְשִׁמְשָׁא שׁוּי מִשְׁרוּי זִיהָרָא¹⁹ בְּהוֹן וּבְסִיפֵי תֵבֵל מְלִיהוֹן מְלִיהֶם¹⁶ לְשִׁמְשָׁא שָׁם אֶהֱלֵ בְהֶם¹⁷:

– מאיר הנ"ך –

⁸ מדרש תהלים: יום ליום יביע אומר. כתיב במשה רבינו (שמות לד, כח) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה. והלא כתיב (חבקוק ג, ד) ונוגה כאור תהיה. (דניאל ב, כב) ונהורא עמיה שרי. וכתיב (תהלים קלט, יב) גם חשך לא יחשיך ממך. ומנין היה יודע משה מתי יום ומתי לילה שהוא אומר ארבעים יום וארבעים לילה. אלא בשעה שהקב"ה מלמדו תורה יודע שהוא יום, ובשעה שהוא מלמדו משנה יודע שהוא לילה. דבר אחר, כל זמן שהמלאכים מקלסין להקב"ה בקדושה היה יודע שהוא יום, ובשעה שרואה אותם מקלסים בברוך יודע שהוא לילה. דבר אחר, כשהוא רואה את המלאכים שוחקין את המן להוריד להם לישראל יודע שהוא יום, וכשהיה יורד להם יודע שהוא לילה. דבר אחר, כשהוא רואה גלגל חמה בא וכורע היה יודע שהוא לילה, וכשהוא רואה הכוכבים והלבנה והמזלות באין משתחוין לפני הקב"ה יודע שהוא יום. שנאמר (נחמיה ט, ו) וצבא השמים לך משתחוים. דבר אחר, כשהיה שומע קריאת שמע קודם לתפלה יודע שהוא יום, וכשהיתה תפלה קודמת לשמע יודע שהוא לילה. ר' פנחס בשם ר' אבא אומר, מלאך שהוא ממונה על התפלה ממתין עד שיתפלל כנסיה אחרונה שבישראל, והוא עושה עטרה ונותנה בראשו של הקב"ה. שנאמר (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק. צדיקו של עולם. דבר אחר יום ליום יביע אומר. אמר זעירא, יומו של יהושע מתנה ליומה של דבורה, ויומה של דבורה וברק מתנה. כמה נסים ופלאים נעשו בהו. ולילה ללילה יחזה דעת. ולילו של גדעון ללילו של סנחריב. כמה נסים נעשים בהן. דבר אחר יום ליום. אמר ר' יוחנן, בשעה שהזקנים נכנסין לעבר את השנים, נוטלין מן היום ונותנים ללילה. ונוטלין מן הלילה ונותנין ליום. כיצד, ארבע תקופות בשנה. תקופת ניסן. ותקופת תמוז. ותקופת תשרי. ותקופת טבת. מתקופת טבת ועד ניסן, הלילה פורע ליום. ומן תקופת ניסן ועד תקופת תמוז, היום לוח מן הלילה, אחד משלשים בשעה. ומן תקופת תמוז ועד תקופת תשרי, היום פורע ללילה. ומן תקופת תשרי עד תקופת טבת, הלילה לוח מן היום. נמצאו בתקופת ניסן ותשרי אין חייבין זה לזה כלום, ונוטלין זה מזה בפינוסין, ופורעין בפינוסין, ואין אחד שומע ביניהן, ואין מדתן כבני אדם שפורעין חוב בעדים ובית דין. עי' תדב"א רבה ב: יום ליום יביע אומר זה תורה נביאים וכתובים. ולילה ללילה יחזה דעת אלו המשניות.

⁹ מוסיף ומדבר דבריו

¹⁰ מפתה ומראה ידיעתו??

¹¹ עי' מדרש תהלים: אין אומר ואין דברים. אבל למטה, הזקנים נוטלין מן היום ונותנין ללילה. ונוטלין מן הלילה ונותנין ליום, ואין אומר ואין דברים. עי' ויק"ר פכ"ו סי' ד: רב שלום בשם רבי אחא בריה דרבי זירא אמר משל לאחד שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע למתורין שלו היה מהלך כפגן וכיון שהגיע למתורין שלו היה מהלך בקלאמין כך עד שלא יצאו לעולם אין אומר ואין דברים כיון שיצאו לעולם כמה שטרות כמה גזרי דינין בכל הארץ יצא קום. עי' תדב"א רבה ב: אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם אלו ההלכות.

¹² תרעומות.

¹³ ??

¹⁴ עי' רש"י פסוק ב.

¹⁵ עי' מדרש תהלים: וכשהן יוצאין מן הוועד, בכל הארץ יצא קום. והם אומרים אימתי ראש השנה, ואימתי המועדות. ובקצה תבל מליהם. בכמה חדש ובכמה תקופה. עי' תדב"א רבה ב: בכל

ככל הארץ ילא קום²⁰ – קו השמים שהם נמתחים על פני כל הארץ ומחמת כן בקצה תבל מליהם שהכל מדברים זנפלאות שהם רואים. לשמש שם – הקצ"ה. אהל זהם – בשמים מכאן שהשמש נתון בתוך תיקו (תחומא תלוא ח).

(ו) וְהוּא בְּחֶתֶן יֵצֵא מִחֶפְתּוֹ²¹ יְשִׁישׁ כְּגִבּוֹר
והוא בצפרא במפקיה יפוק²³ היך חתנא דנפק מגנוניה
ובטיהרא יחדי היך גברא למרהט בארחא²⁴
לְרוּץ אֲרֶחָ²²:

והוא כחתן יולא מחופתו – ככל צקר וזהו שאמר השמים מספרים כבוד אל

(ז) מְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקּוּפָתוֹ עַל
מסיפי שמיא מפקניה ותוקפיה על סטריהון ולית דמטמר
מִן רֶתְחִיָּה
קְצוּתָם וְאֵין נִסְתָּר מִחֶפְתּוֹ²⁵:

הארץ יצא קום אלו ההגדות שמקדישין שמו הגדול בהן. ד"א בכל הארץ יצא קום אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שנתנו לרבים ומאזינין לשמוע דברי תורה (נ"י שנתנו ליחיד ומאזינין לשמוע ד"ת).

¹⁶ עי' תדב"א רבה ב: ובקצה תבל מליהם זה ארץ ישראל שהיא תבלו של עולם.

¹⁷ מדרש תהלים: לשמש שם אהל בהם. רבי פנחס בשם רבי אבא אמר, השמש נתון בתיק. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כקלע הזה של ספינה השמש מהלך. רבי ברכיה אמר, כספינה שהיא באה מאכרמוניא שיש בה שלש מאות וששים וחמשה חבלים, כמנין ימות השנה. וכספינה שהיא באה מאלכסנדריאה שיש בה שלש מאות וחמישים וארבעה חבלים, כמנין ימות הלבנה. עי' ב"ר פ"ו סי' ו: גלגל חמה יש לו נרתיק שנאמר (שם) לשמש שם אהל בהם ובריכה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקדוש ב"ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם אבל לע"ל הקב"ה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים שנאמר (מלאכי ג) וליהט אותם היום הבא. עי' תדב"א רבה ב: לשמש שם אהל בהם משלו משל למה"ד למלך שהיו לו אבנים טובות ומרגליות בתוך ביתו. ובקשו בני מדינתו לקנות ממנו בדמים בסתר. ואמר להם איני נותן לכם בסתר אלא בפרהסיא כך הקב"ה יא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים כשנתן התורה לישראל לא נתנה אלא בגלוי שנאמר לא מראש בסתר דברתי (ישעיה מח) ואומר (שם מה) לא בסתר דברתי במקום ארץ חושך.

¹⁸ קו ענינם?

¹⁹ שריית זוהרו?

²⁰ עי' רש"י פסוק ב.

²¹ מדרש תהלים: והוא כחתן יוצא מחופתו. מה חתן זה נכנס גבור ויוצא חלוש, כך השמש יוצא גבור ונכנס חלוש מעונותיהן של בריות. דבר אחר, מה חתן זה נכנס טהור ויוצא טמא, כך השמש נכנס טהור ויוצא טמא. עי' תדב"א רבה ב: ואינו רוצה לצאת למחרתו עד שמזרקין בו חצים ואומרים לו וכי לרצונך אתה יוצא. לכך נאמר והוא כחתן יוצא מחופתו משלו. עי' ספרי האזינו א: שמח לעשות לי רצוני שנא' והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח. עי' במ"ר פ"ב סי' ד: מרכבו ארגמן זה השמש שהוא נתון למעלה והוא רוכב במרכבה ומאיר לעולם כמה דתימא והוא כחתן יוצא מחופתו וגו'.

²² מדרש תהלים: יכול שהוא עושה אנגריא ?? תלמיד לומר, ישיש כגבור לרוץ אורח. מלמד, שהוא עושה שביל בפני עצמו. עי' ויק"ר פ"א סי' ט: לעולם אין גלגל חמה שוקע עד שהוא נעשה כמין חרדל של דם מאי טעמא (תהלים יט) והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח ואין אורח אלא של נשים כד"א (בראשית יח) חדל להיות לשרה אורח כנשים. עי' תדב"א רבה ב: מלמה"ד למלך שעשה סעודה לבנו והיו עבדיו ובני ביתו מסובים לפניו כל שבעה ונפטרו ממנו כל אחד ואחד והלך לו לביתו לשלום. לימים בא אחד מהם. אמרו למלך פלוני בא נתעטף ויצא לקראתו ואמר לו בא בשלום משוך שעה אחת עד שיגיע שעת הסעודה וכך השני כך הצדיקים דומים בעוה"ז ובשעה שנפטרים לבית עולמם אומרים לו בא בשלום שנאמר יבוא שלום ינחו על משכבותם הולך נחו (ישעיה נז) כאדם שמקבל אורחיו בשמחה ובסבר פנים יפות שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח

²³ בבקר ביציאתו יצא

²⁴ ובצהרים שמח איך שאדם הולך בדרך.

²⁵ מדרש תהלים: מקצה השמים מוצאו. שבאחד בתמוז אין צל לכל בריה תחתי. ותקופתו על קצותם. רבנן אמרו, יש גיהנם לעתיד לבוא, שנאמר (ישעיה לא, ט) נאם ה' אשר אור לו בציון. ר' ינאי ורבי שמעון בן לקיש אמרי תרוויהו, אין גיהנם לעתיד לבוא, אלא, השמש הזו שהיא מלהטת את הרשעים. שנאמר (מלאכי ג, יט) כי הנה היום בא בוער כתנור. את מוצא, שהוא נתון בנרתיק

ותקופתו על קאותם – הקפת סבובו מקלה אל קלה. ואין נסתר מחמתו – אילמלא ניתן ברקיע התחתון לא היה אדם נסתר מפניו מפני חמימותו שחמה ולבנה ברקיע השני כדאמרין שצעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות ומונה להם כסדרן וילון אינו משמש כלום רקיע יש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות כו'

(ח) תורת ה' תמימה²⁶ משיבת נפש²⁷ אורייתא דיי שלמתא מתיבא נפש סהדותא דיי מהימנא
 עדות ה' נאמנה²⁸ מחכימת פתי²⁹:
 מחכמא שברא³⁰

והוא נתון בגלגל, ובריכה של מים שעל גבי הרקיע עוברת תחתיו, והוא מתיש חמתו במים אשר מעל לרקיע, ואף על פי כן אין נסתר מחמתו. מה הקב"ה עושה, לעתיד לבוא, שולף אותו מנרתיקו ומביא לרקיע השני, ודן בו את הרשעים והוא שורפן, שנאמר (שם) כי הנה היום בא בוער כתנור. אמר רבי יהושע, צדקה עשה הקב"ה בעולם שלא נתנו ברקיע הראשון (שאלמלא) [שאלמלי] נתנו ברקיע הראשון לא היה כל בריה תחתיו צל, שנאמר, אין נסתר מחמתו. עי' תדב"א רבה ב: מכאן אמרו הצדיקים נענשים אפי' על הקלות והרשעים אין נענשים אלא על החמורות צא ולמד ממשא ואהרן נדב ואביהו שלא נענשו אלא על הקלות, ומנין שהרשעים אין נענשים אלא על החמורות צא ולמד מירבעם אחז ומנשה שלא נתחייבו אלא עד שמלאו את כל העולם עבירות משלו משל למה"ד למלך שהיה יושב על כסאו והיו זקני מדינתו יושבין לפניו כיון שאמר אחד מהן דבר שלא כהוגן פוגע בו מיד והעומדים בחוץ ממתין להם עד שמגיע דינה של גיהנם שנאמר מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו.

²⁶ מדרש תהלים: אבל לעתיד לבוא מי נסתר מחמתו, מי שהוא עוסק בתורה. מה כתיב אחריו, תורת ה' תמימה משיבת נפש. וכן הוא אומר (איוב לד, כב) אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און. ומי נסתר, מי שהוא עוסק בתורה. שנאמר (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי. וכתב, תורת ה' תמימה. וכו' דבר אחר תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה, בשעה שהיא יוצאה מפי תמים. ואימתי היא נאמנה, בשעה שהיא יוצאה מפי נאמן. רבי תנחומא פתר לה, בשיתא סדרי משנה. תורת ה' תמימה, זה סדר נשים. עי' במ"ר פ"ג סי' טו: אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד ג' פסוקים של תורה שבהם ו' סדרי משנה והן מן שתים פסקה וכל פסקה ופסקה מן חמשה תיבות ואלו הם (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' וגו' פקודי ה' וגו' מצות ה' וגו' יראת ה' וגו' משפטי ה' וגו' לכך הקריבו לשלמים ג' מיני קרבנות אלו כנגד השלשה פסוקים שבהם ששה סדרי משנה אתיא כההיא דא"ר תנחומא (שם) תורת ה' תמימה וגו'. עי' שמ"ר פכ"ט סי' ד: כיון שבאו לסיני ונגלה להם פרחו נשמתם על שדבר עמהם שנאמר (שיר ה) נפשי יצאה בדברו אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב"ה יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו כל העולם כולו שמחים ובנין מתים מיד חזרה נשמתן שנאמר (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש. עי' מדרש תהלים א: תדע לך, שכן התורה של הקב"ה היא, שנאמר (תהלים יט, ח) תורת ה' תמימה.

עי' תדב"א רבה ב: הכל בעבור מה בעבור תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברא מאירת עינים יראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת צדקו יחדו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים מכאן אמרו חכמים כל זמן שבני אדם מבטלין מן התורה מבקש הקב"ה להחריב את העולם שנאמר הבו לה' בני אלים (תהלים כט) ואין אלים אלא מלאכי השרת אמר הקב"ה על שהרביתי בני האדם כעופות השמים וכדגי הים אינם עושים לי רצוני לכן הסתרתי מהם. הבו לה' כבוד ועוז הבו לה' כבוד שמו ואין כבוד אלא תורה שנאמר ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים יגידו (ישעיה מב) ואומר תנו לה' אלהיכם כבוד וגו'. עי' תדב"א זוטא יג: ד"ת היא מגדלת את לומדיה ונותנין קורת רוח למי שעמל בהן ומשמחין את לבו (נ"י ומשיבין את נפשו) ומאירין את עיניו שנא' (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש וכו'.

²⁷ מדרש תהלים: אחרינא אמר, ולמה היא משיבת נפש, שהיא תמימה. עי' ספרי עקב יב: דברי תורה מעלים את האדם מדרך רעה לדרך טובה שנא' תורת ה' תמימה משיבת נפש.

²⁸ מדרש תהלים: עדות ה' נאמנה, זה סדר זרעים. שהוא מאמין בחיי העולם וזורע. עי' יומא עב ע"ב: עדות ה' נאמנה אמר רבי חייא בר אבא נאמנה היא להעיד בלומדיה.

²⁹ מדרש תהלים: עדות ה' נאמנה. ולמה היא מחכימת פתי, שהיא נאמנה. עי' מדרש תהלים קיט: משובת פתאים תהרגם (משלי א לב) היה להם לבוא בתורה והיא מחכמת אותם. וכן הוא אומר, (תהלים יט, ח) עדות ה' נאמנה מחכימת פתי.

תורת ה' תמימה – גם היא מאירה כשמש כמו שנאמר בסוף הענין מאירת עינים ואומר (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור ד"א ואין נסתר מחמתו ליום הדין וליהט אותם היום הבא (מלאכי ג') אצל תורת ה' תמימה היא משיבת נפש לדרכי חיים ומגינה היא על לומדיה מאותו להט כמו שנאמר וזרחה להם ירחי שמי שמש לדקה ומרפא וגו' (מלאכי ג'). עדות ה' נאמנה – נאמנת היא להעיד בלומדיה. משיבת נפש – משיבתו מדרכי מיתה לדרכי חיים.

(ט) פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים³¹ מְשַׁמְּחֵי לֵב³² מְצַנֵּת פְּקוּדֵי דֵי תְרִיצִין³⁴ מַחְדִּין לְבָא פְּקוּדָא דֵי בְרִירָא³⁵ ה' בְּרָה מְאִירַת עֵינַיִם³³:

ברה – מלכה, תורת עדות פקודי מצוה יראת משפטי ששה כנגד ששה סדרי משנה וצין כל שם ושם חמשה תיבות עם השם עצמו כנגד ה' חומשי תורה וחותם בסופן אמת לדקו יחדיו כלם יחד מתוקנים בחסד ואמת. מחכימת פתי – נותנת חכמה לפתאים

(י) יִרְאֵת ה' מְהוֹרָה עוֹמְדַת לְעֵד³⁶ מְשַׁפְּטֵי דַחְלַתָּא דֵי דְכִיא קִימָא לְעֵלְמִין דִּינִיא דֵי הִימְנוּתָא זְכִיאָא ה' אֲמַת צְדָקוֹ יַחְדּוֹ³⁷:

(יא) הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמְפַז רָב³⁸ וּמְתוֹקִים דְּרִיגִינָא מְדַהֵבָא וּמִן אֹבְרִיזִין⁴⁰ סְגִי וּבְסִימִין יִתִּיר מִן דְּבִשָּׂא וּכְבִרִיתָא חֲלִיאָא⁴¹ מְדַבֵּשׁ וְנֹפֵת צוּפִים³⁹:

³⁰ שנברא מחכמה?

³¹ מדרש תהלים: דבר אחר פקודי ה' ישרים. תני חזקיה בר חייא, אלו דברי תורה שהן עטרה לראש, שנאמר (משלי א, ט) כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך. וכו' פקודי ה' ישרים משמחי לב, זה סדר מועד. שיש בו סוכה ולולב ומועדות. שנאמר בהן (דברים טז, יד) ושמחת בחגך.

³² מדרש תהלים: מלוגמא ללב, משמחי לב.

³³ מדרש תהלים: מצות ה' ברה, זה סדר קדשים. שמאיר את העינים לקדושים. וכו' קילורית לעינים, מצות ה' ברה מאירת עינים.

³⁴ נכונים?

³⁵ ברורה?

³⁶ מדרש תהלים: יראת ה' טהורה. אמר רבי לוי, לפי שהיה אהרן ירא את השם, שנאמר (מלאכי ב, ה) ואתנם לו מורא ויראני. לפיכך, נתנה לו פרשה אחת מן התורה שאינה זזה לא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואיזו זו פרשת המת, שלא יהא מטמא למתים. שנאמר (ויקרא כא, א) אמור אל הכהנים בני אהרן. וכו': יראת ה' טהורה, זה סדר טהרות. שמפריש בין טומאה לטהרה. עי' יומא עב ע"ב: יראת ה' טהורה עומדת לעד אמר רבי חנינא זה הלומד תורה בטהרה מאי היא נושא אשה ואחר כך לומד תורה. עי' שמר פ"ל סי' יד: ד"א ואלה המשפטים דוד אמר (תהלים יט) יראת ה' טהורה עומדת לעד מהו כך אתה מוצא אדם שונה מדרש הלכות ואגדות ואם אין בו יראת חטא אין בידו כלום משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלף מדות של תבואה יש לי אלף מדות של שמן ואלף של יין א"ל חבירו יש לך אפותיקאות ליתן אותן בהם אם יש לך כן הכל שלך ואם לאו אין בידך כלום. עי' מכילתא דר' שמעון בר יוחאי יט: והלא דברים קל וחומר מה אם לחם ומים שאי אפשר לגוף להיות שלא בהן נתקדש מהן משה רבינו ארבעים יום עד שניתנה לו תורה על אחת כמה וכמה שצריך לאדם ליטהר לה מכל טומאת הגוף וכן הוא אומר (תה' י"ט י') יראת ה' טהורה אימתי היא טהורה כשאדם מטהר עצמו מהטומאות. וכו' ד"א אימתי היא טהורה כשאדם מטהר עצמו מן הגיאות: ר' יוסי ביר' יהודה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שנואפין ולא מפני שגוזלין אלא מתוך שהן גסין בעצמן: ד"א יראת ה' טהורה אימתי היא טהורה כשאדם מטהר עצמו מאהבת כסף וזהב שכן הנביא אומר (מ"א י"ג ח') אם תתן לי את חצי ביתיך לא אבוא עמך.

³⁷ מדרש תהלים: צדקו יחדו. ר' שמעון בן לקיש אמר, צדקו מקל וחומר. ורבנן אמרי, צדקו מגזרה שוה. וכו' משפטי ה' אמת צדקו יחדו, זה סדר נזיקין. שיש בו כל הדינין.

³⁸ מדרש תהלים: הנחמדים מזהב ומפז רב. אין אנו יודעין מי חמדן, אם ישראל אם אומות העכו"ם. בא שלמה ופירש (שיר השירים ב, ג) בצלו חמדתי וישבתי. עי' שמר פ"ג סי' ח: מהו כל

ונפת כופים – ומתק כופים ברוי"קאס בלעז ומנחס פתר ונפת לשון טפה וכן נפת תטפנה (משלי ה')
נפתי משכבי (משלי ה') (סא"א):

(יב) גַם עֲבַדְךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשֹׁמְרֵם עֵקֶב בָּרַם⁴³ עֲבַדְךָ אֲזַדְהַר בְּהוֹן בְּדַנְטִירִין חֲלוּפֵי הִיכְנָא אֲתַעֲבִיד
טְבַהוֹן דִּישְׂרָאֵל⁴⁴ רַב⁴²:

בשמרם עקב רב – נזהרתי בשמירתם בשביל רב טובך אשר לפנת. וללשון הזה עקב כמו (בראשית
כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי ד"א עקב רב סופן של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה עקב
לשון סוף ויש לו חזר בלשון משנה עקבות משיחא

(יג) שְׁנֵי־אֹת מִי יִבִּין⁴⁵ מִנְּסֻתָרוֹת נִקְנִי⁴⁶: שְׁלוּתָא מִן יַחֲכַם וּמִטְמִירְתָא זְכִי יִתִּי
שְׁגִיאוֹת מִי יִבִּין – אֲנִי נִזְהָרְתִי בְּהֵם אֲבָל אֵי אִיפְשָׁר לְהִזְהַר שְׁלָא אֲשַׁגְהָ בְּהֵם וְאִתְהָ נִקְנִי מִנְּסֻתָרוֹת
שְׁנִסְתָרוֹ מִמֶּנִּי וְלָא יִדְעָתִי בְּחֻטְאֵי בְּשַׁגְגָה

(יד) גַּם מִזְדִּים חִשְׁךְ עֲבַדְךָ⁴⁷ אֵל יִמְשְׁלוּ בִי בָרַם⁵⁰ מִן זִידְנִיא פְּצָא⁵¹ עֲבַדְךָ דְּלָא יִשְׁלֹטוֹן בִּי הַדִּין אַהִי
בְּלָא מוֹם וְאֵהִי זְכִי מְחֻבָּא רַבָּא⁵²

מחמד עיניך (מלכים א' כ ו), דבר שהיא חמדה מתוך חמדה זו התורה שנאמר (תהלים יט)
הנחמדים מזהב ומפז רב. עיי"ש פל"ג סי' א: כסף צרוף יש בו זהב שנאמר (שם יט) הנחמדים מזהב
ומפז רב?? עי' ויק"ר פי"ג סי' ה: אשר שם הזהב אלו דברי תורה שנאמר (שם יט) הנחמדים מזהב
ומפז רב. עי' ויק"ר פכ"ה סי' ח: מיוסדים על אדני פז אלו דברי תורה כד"א (תהלים יט) הנחמדים
מזהב ומפז רב. עי' תנחומא ויקהל ח: כמו שיאמרו אנשים זהב טהור כך מטהר התורה לבן וכליותן
של ת"ח שכך כתיב הנחמדים מזהב ומפז רב. עי' תנחומא עקב א: בא וראה היאך דוד משבח את
דברי התורה שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב

³⁹ עי' תנחומא עקב א: ולא עוד אלא שאין בכל מיני תבואה חביבה מסלת נקיה שהיא צפה
בפה ודברי תורה חביבין ממנה שנאמר ומתוקים מדבש ונפת צופים אמר רבי חנינא אם תאמר
שאיין בכל מיני המשקין מתוקין מן הדבש ודברי תורה מתוקין מכלם שכתוב בהן ומתוקים מדבש
ונופת צופים. עי' שמ"ר פמ"ז סי' ז: מאין היה אוכל [משה ק"כ ימים שהיה בהר סיני] מן התורה
שנאמר (יחזקאל ג) בן אדם את אשר אתה תמצא אוכל ואוכלה למה שהתורה מתוקה שנאמר
(תהלים יט) ומתוקים מדבש ונפת צופים. עי' במ"ר פי"ח סי' כב: מפני מה מי הפה מתוקין פעמים
אוכל אכילה ואינה מתקבלת בלבו אם אין מי הפה מתוקין אין נפשו חוזרת עוד ועוד לפי שקורא
בתורה דכתיב בה (שם יט) ומתוקים מדבש לפיכך מי הפה מתוקין. עי' סוטה מח ע"א: משחרב בית
המקדש בטל השמיר ונפת צופים. (שם ע"ב): מאי נפת צופים אמר רב סולת שצפה על גבי נפה
ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד
שמגיעות זו לזו ורבי יהושע בן לוי אמר זה דבש הבא מן הציפא. עי' במ"ר פי"ג סי' טו: המקרא
והמשנה מלאים הם שאין אחד סותר על חברו סלת כמה דתימא (שם יט) ונפת צופים כסלת
שצפה על גבי נפה בלולה בשמן זו התורה שצריכה לבלול במעשים טובים.

⁴⁰ מתנות?

⁴¹

⁴² מדרש תהלים: בשמרם עקב רב. כל המשמר את התורה נעשה רב. דבר אחר, כל המשמר את
התורה עד עקב, הוא רב ופותחין לו פתח. עי' תנחומא עקב א: אמר דוד לפני הקב"ה רבון
העולמים שמא מפני שהן [מצות קלוות] מתוקין מדבש בסרתי בהן ח"ו אלא גם עבדך נזהר בהם
בשמרם עקב רב מצות קלות.

⁴³ אבל

⁴⁴ חלופי ? נעשה טובות של ישראל

⁴⁵ מדרש תהלים: תני רבי שמעון בן יוחאי, מה גבורים הם הצדיקים שהן יודעין לפתות את
בוראן ויודעין היאך לקלס. ראה דוד היאך מקלס את בוראו, התחיל מקלס בשמים, שנאמר,
השמים מספרים כבוד אל. אמרו השמים, שמא אתה צריך כלום. ומעשה ידיו מגיד הרקיע. אמר לו
רקיע, שמא אתה צריך כלום. היה מזמר והולך. התחיל לקלס בתורה, שנאמר, יראת ה' טהורה.
אמר לו הקב"ה, דוד, מה את בעי. אמר לו, שגיאיות מי יבין. שגייאת דעבדינן קמך. אמר ליה, הא
שרי לך, והא שביק לך [מחול לך].

⁴⁶ עי' סנהדרין קז ע"א: ומנסתרות נקני שביקי לך

אִז אֵיתָם⁴⁸ וְנִקִּיתִי מִפֶּשַׁע רָב⁴⁹:

גם מזדים – מן הזדונות. אז איתם – אהיה תמים אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי המחזר על הפתחים והם מערימים בדבר יותר מכל אדם תנו לי מים לשתות דבר שאין צו חסרון כים משקחה אמר יס כאן בכל קטן משנתנו לו אומר יס בכל בכל מלח משנתנו לו אמר תנו לי מעט לחם שלא זיקני הנכל כך אמר דוד בתחל' על השגגות ואחר כך על הזדונו' ואחר כך על המרדים פשעים אלו המרדים שמתכוין להכעיס וכן הוא אומר (מלכים ב ג') מלך מואב פשע בי

יהון לרעוא מימרי פומי ורגגת⁵⁶ רעיוני קדמך יי תוקפי⁵⁷ ופריקי

(טו) יהיו לרצון אמרי פי⁵³ וְהִגִּיז לְפִי
לְפָנֶיךָ⁵⁴ ה' צורי וְגֹאֲלִי⁵⁵:
יהיו לראון – לפיוס לראותך

⁴⁷ מדרש תהלים: גם מזדים חשוך עבדך. אלו הזדונות. עי' סנהדרין קז ע"א: גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך

⁴⁸ מדרש תהלים: אל ימשלו בי אז איתם. אלו תוקפי עברות. כענין שנאמר (דברים כא, ד) אל נחל איתן. עי' סנהדרין קז ע"א: אל ימשלו בי אז איתם דלא לישתעו בי רבנן שביקי לך.

⁴⁹ מדרש תהלים: ונקיתי מפשע רב. אותו עוון רב. אמר ר' לוי, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם אתה אלוה רב ואנא חובי רברבין, יאה לאלוה רב למשבק חובין רברבין. שנאמר (תהלים כה, יא) למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא. עי' סנהדרין קז ע"א: ונקיתי מפשע רב שלא יכתב סרחוני אמר לו אי אפשר ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כולה על אחת כמה וכמה ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבונו של עולם מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו הייתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונה כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה. עי' תנחומא ויקרא ו: ונקתי מפשע רב (תהלים יט) מחטא גדול אשר עשיתי ואם תעשה כן יהיו לרצון אמרי פי מכאן אתה למד שכל החוטא בשגגה נקרא חוטא.

⁵⁰ אבל

⁵¹

⁵² הזה ואהיה ללא מום, ואהיה צדיק מחטא גדול.

⁵³ מדרש תהלים: יהיו לרצון אמרי פי. יכתבו לדורות ויחוקו לדורות. עי' ברכות ט ע"ב: כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינא למימר מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות לימרו מעיקרא אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות. עי' מדרש תהלים א: עליהם הוא אומר, (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי. יעשו לדורות ויכתבו לדורות אמרי פי ויחוקו לדורות. ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרים אלא יהיו קורין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות. (שם) יהיו לרצון אמרי פי. אמר ר' ירמיה בר שלום בשם ר' יוחנן, מאי דכתיב (שם סא, ה) אגורה באהלך עולמים. וכי תעלה על דעתך שהיה מבקש דוד דירת שני עולמים. אלא כך אמר דוד, יהו מזכירים אותי בבתי כנסיות ובתי מדרשות וכאלו חי וקיים אני בשני עולמים. ועיי"ש קלד: תכף לגאולה תפלה, (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי וגו'. מה כתיב בתריה, (שם כ, ב) יענך ה' ביום צרה. ועי' לעיל הערה 49.

⁵⁴

⁵⁵ מדרש תהלים: צורי וגואלי. צורי בים, וגואלי בעמלק. צורי במרה, וגואלי בהר סיני. צורי בעולם הזה, וגואלי לעולם הבא:

⁵⁶

⁵⁷ חוזקי.